

Ядерне безумство. Історія Карибської кризи

КУПИТИ

Жахлива та правдива історія того, як США і СРСР опинилися на межі ядерного апокаліпсиса

Кінець холодної війни понад 30 років тому завершив найнебезпечніший період в історії людства, відсунувши загрозу ядерної війни та катастрофи. Тоді світові держави ухвалили надважливе рішення — зменшити ядерний потенціал. Однак 2022 року дипломатичні досягнення світової безпеки були анульовані через повномасштабне російське вторгнення на територію України. РФ оголосила про підвищений рівень готовності своїх ядерних сил. У відповідь уряди США та Великої Британії публічно пригрозили, що блискавично зреагують у разі застосування ядерної зброї в Україні або поза її межами. Світ балансує на порозі нової атомної ери. Щоб зрозуміти всі можливі наслідки й запобігти глобальній катастрофі, ми маємо вивчити уроки найнебезпечнішого періоду холодної війни — Карибської кризи.

Спираючись на низку радянських архівних джерел, раніше засекречених документів КДБ та нотаток Білого дому, Сергій Плохій підіймає завісу над тим, що відбувалося 60 років тому, і дає змогу переосмислити сьогоденні події, щоб уникнути фатального для всього світу ядерного безумства.

СЕРГІЙ ПЛОХІЙ

ЯДЕРНЕ БЕЗУМСТВО

ІСТОРІЯ КАРИБСЬКОЇ
КРИЗИ

КСД

ЯДЕРНЕ
БЕЗУМСТВО

SERHII PLOKHY

NUCLEAR FOLLY

A HISTORY OF THE
CUBAN MISSILE CRISIS

W. W. NORTON & COMPANY

СЕРГІЙ ПЛОХІЙ

ЯДЕРНЕ БЕЗУМСТВО

ІСТОРІЯ КАРИБСЬКОЇ
КРИЗИ

ХАРКІВ
2022 **КСД**

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2022

ISBN 978-617-12-9833-0 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Ploky S. Nuclear Folly: A History of the Cuban Missile Crisis / Serhii Ploky. — New York: W. W. Norton & Company, 2021. — 472 p.

Переклад з англійської *Романа Клочка*

В оформленні обкладинки використано фото: John F. Kennedy meeting with Nikita Khrushchev in Vienna; суспільне надбання (Public Domain),
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_Kennedy,_Nikita_Khrushchev_1961.jpg

Дизайнер обкладинки *Анастасія Попова*

Плохій С.

ПЗ9 Ядерне безумство. Історія Карибської кризи / Сергій Плохій ; пер. з англ. Романа Клочка. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 368 с.

ISBN 978-617-12-9781-4

ISBN 978-0-393-54081-9 (англ.)

УДК 93/94

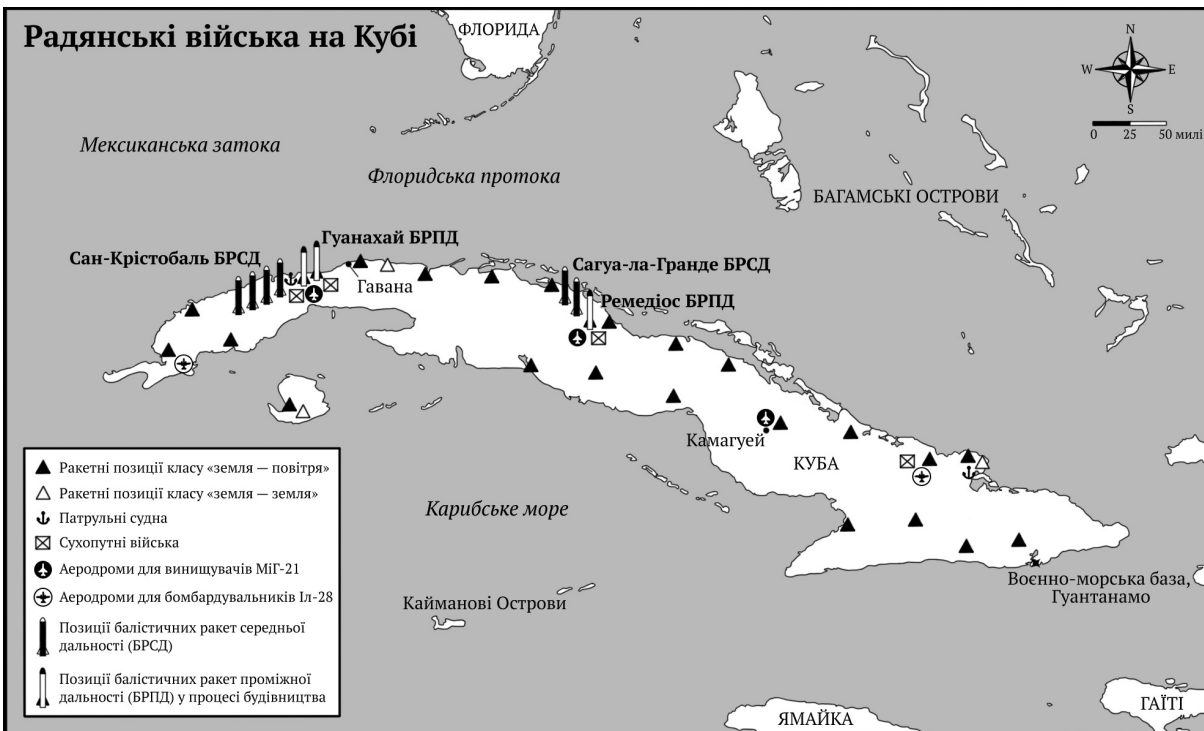
© Serhii Ploky, 2021
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2022

Сьогодні кожен мешканець цієї планети має подумати про день, коли вона може перестати бути придатною для життя. Кожен чоловік, жінка й дитина живе під ядерним дамокловим мечем, що висить на найтонших нитках, які можна перерізати будь-якої миті — випадково, через прорахунок або божевілля.

Джон Ф. Кеннеді, вересень 1961¹

Звісно, я злякався. Не злякатися було б божевіллям. Мене налякало те, що може статися з моєю країною й усіма іншими країнами, зруйнованими ядерною війною. Якщо переляк означав, що я допоміг запобігти такому безумству, то я радий, що злякався. Одна з проблем у сьогоднішньому світі — те, що в ньому мало людей, яких лякає загроза ядерної війни.

Микита Хрущов, грудень 1962²

Слово до українського читача

У переддень повномасштабної агресії Росії проти України багато хто на Заході порівнював кризу у відносинах між Вашингтоном та Москвою з Карибською, або точніше, Кубинською ракетною кризою 1962 року. Переважно йшлося про те, що коли Америка могла так гостро реагувати на присутність Радянського Союзу на Кубі 1962 року, то чому Росія не може реагувати так само на присутність США та НАТО біля своїх кордонів тепер.

Моя відповідь на ці закиди була однакова: покажіть американські балістичні й тактичні ядерні ракети або багатотисячний військовий контингент в Україні — і тоді зможемо порівнювати. Звісно, нічого такого в Україні не було. Порівняння явно шкутильгало, але воно було актуальне в іншій площині.

Російська агресія в Україні 2022 року стала найнебезпечнішою точкою у відносинах між Вашингтоном та Москвою з жовтня 1962 року. Уперше з часів холодної війни Москва оголосила про підвищений рівень готовності своїх ядерних сил, а американський президент публічно пригрозив найсерйознішими наслідками в разі застосування ядерної зброї в Україні або поза її межами. Війна в Україні наблизилася до межі ядерного конфлікту навіть раніше, з першого дня вторгнення, коли російські війська захопили Чорнобильську, а згодом і Запорізьку атомні електростанції, створивши надзвичайно високі ризики нової ядерної катастрофи.

Україна, здивувавши світ рівнем та ефективністю спротиву одній із найбільших армій світу, тепер опинилася в центрі двох ядерних криз — пов'язаної з ядерною енергетикою та із загрозою застосування ядерної зброї. Тут більше відмінностей, ніж подібностей, із Кубинською ракетною кризою, але помітні й деякі спільні риси. У 1962 році Україна та українці відіграли важливу роль в історії згаданого міжнародного конфлікту. Усі до одної балістичні ракети, які радянське керівництво доправило на Кубу, були виготовлені на Південному машинобудівному заводі у Дніпропетровську (тепер Дніпро) і зняті з позицій у Східній Україні. Більшість військ, ракет, зброї та обладнання відправили на Кубу через українські чорноморські

порти, а чимало українців були у складі тамтешнього радянського контингенту.

Для українського читача ця частина історії Кубинської ракетної кризи залишається майже невідомою, хоча українські архіви зберегли чимало документів про колись секретну радянську операцію на Кубі. Не менш важливим, ніж українська тематика в історії кризи, є те, як ухвалювали рішення про кубинську операцію в Москві і як Сполучені Штати Америки відповіли на виклик Радянського Союзу. У світі немало змінилося за останні 60 років, однак спосіб думання й дії керівників Кремля та методи ухвалення ключових зовнішньополітичних рішень у Вашингтоні багато в чому лишилися незмінними. Сподіваюся, ця книжка допоможе читачам не тільки довідатися про одну з найважливіших зовнішньополітичних криз ХХ століття, але й краще розібратися в колізіях зовнішньої політики в умовах сьогоденної російської агресії.

Хотів би скористатися нагодою, щоб висловити слова найщирішої вдячності Світлані Мозговій, Романові Ключку та всім редакторам і працівникам «Клубу Сімейного Дозвілля», причетним до видання цієї книжки в умовах війни та особистої загрози їхньому життю й життю їхніх близьких. Харків, де більшість із них живе та працює, став одним із символів незламності українського опору, і ця книжка — ще один доказ сили духу харків'ян та їхньої упевненості в кінцевій перемозі. Присвячую це видання саме їм.

Сергій Плохій
10 червня 2022 року

Передмова

«Балістична ракетна загроза наближається до Гаваїв. Негайно шукайте укриття. Це не навчання», — йшлося в текстовому повідомленні, яке отримали десятки тисяч мешканців Гаваїв уранці 13 січня 2018 року. «Перше, що я інстинктивно зробив, — вистрибнув із ліжка й спробував дізнатися, що відбувається», — згадував Люк Клементс, 21-річний другокурсник коледжу та футболіст у Гавайському університеті в Маноа. Класна кімната в підвальному приміщенні, де Клементс знайшов тимчасовий прихисток, швидко заповнилася людьми. Одні кричали, вимагаючи зачинити двері. «Хвилин із десять жодних правил не було. Усі намагалися вижити, — згадував Клементс. — Це був тихий хаос».

Повідомлення виявилось хибною тривоگوю. Як сказали пізніше чиновники, хтось натиснув «не на ту кнопку». Насправді все було складніше. Службовцем, який припустився помилки, був ветеран агентства з надзвичайних ситуацій із 10-річним досвідом, і йому довелося натиснути не одну, а дві кнопки, щоб активувати тривогу, яка спровокувала паніку в усьому штаті. Сповідання про ракетний напад, що відправило Клементса, його однокурсників та чимало гавайців на пошуки укриття і, зрештою, змусило ховатися в підвалах будинків, виникло не на порожньому місці. Влада Гаваїв почала перевіряти сирени у грудні 2017 року вперше за три десятиліття; до цього їх тестували ще 1987 року³.

У 2017 році 34-річний очільник Північної Кореї Кім Чен Ин кинув виклик Сполученим Штатам і міжнародній спільноті, вибравши для запуску міжконтинентальної балістичної ракети, здатної дістатися Аляски, 4 липня — День незалежності США. Пізніше того року він оголосив свою країну «повноправною ядерною державою», чії ракети можуть влучати в цілі в усьому світі. У жовтні 2017 року, коли північнокорейські ЗМІ повідомили про випробування водневої бомби, президент Дональд Трамп відповів погрозою «повністю знищити Північну Корею». Він заявив, що «Рокетмен [Кім Чен Ин] здійснює місію-самогубство для себе та свого режиму». Кім огризнувся, назвавши Трампа «божевільним старим»⁴.

Сполучені Штати опинилися в найгіршій ядерній кризі від кінця холодної війни, і історія вмить стала сьогоденням. Найближча паралель, що спадала на думку багатьом, — Карибська криза 1962 року. У серпні 2017 року двоє впливових коментаторів, один — республіканець, майбутній радник президента Трампа з питань національної безпеки Джон Болтон, а інший — демократ, колишній очільник адміністрації Білого дому за президента Клінтона, а також директор ЦРУ та міністр оборони за президента Обама Леон Панетта, в унісон припускали, що протистояння між США та Північною Кореєю через ядерну й ракетну програму Кім Чен Ина було найгіршою ядерною кризою, що вразила світ від часів протистояння навколо Куби. У лютому 2019 року в бійку вліз Володимир Путін, який заявив, що готовий до ракетної кризи кубинського типу, і пригрозив Сполученим Штатам надзвуковими ракетами, встановленими на кораблях і підводних човнах біля американського узбережжя. Ту саму заяву Путін повторив у лютому 2020 року. За місяць до того, у січні, після вбивства американцями іранського архітектора підпільної війни Касема Сулеймані та оголошення Тегерана про повний вихід Ірану з ядерної угоди, американські ЗМІ порівняли ядерну авантюру президента Трампа з діями президента Кеннеді під час Карибської кризи⁵.

Повернення ядерної зброї в центр міжнародної політики неминуче відродило спогади щодо протистояння навколо Куби. Чи можемо ми запобігти новій ядерній кризі або принаймні розв'язати її без ядерної війни, переглянувши історію Карибської кризи? У цій книжці я доводжу, що з досвіду тих, хто створив і потім урегулював кризу, справді можна багато чого повчитися. Маємо й додаткову причину переглянути ту історію. Світ сповзає в нові ядерні перегони, що були типовою рисою 1950-х і початку 1960-х років, тож важливо дати новому поколінню знання про драматичні події тієї доби, щоб допомогти всім нам розібратися з невизначеностями сьогоденнього світу.

Комплекс літератури про історію Карибської кризи справді величезний, але, як покажу нижче, є серйозні прогалини і у висвітленні кризи, і у сприйнятті її як міжнародної, а не суто американської події. Ретельно аналізувати кризу почали в 1960-х роках

із книжки Роберта Кеннеді «Тринадцять днів: спогад про Карибську кризу» (*Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*). Вона й сьогодні дуже популярна серед читачів. Однак поява в загальному доступі плівок із дискусіями Виконкому Ради національної безпеки (ExCom), які таємно записав президент Кеннеді і які стали приступні його братові, спростувала багато вкорінених «істин» щодо ухвалення рішень. Дальші дослідження показали, що розповідь Роберта Кеннеді часто була своєкорислива й неточна щодо ролі, яку відіграли в кризі його запеклі супротивники, зокрема державний секретар Дін Раск і тодішній віцепрезидент Ліндон Джонсон⁶.

Від 1971 року, коли була опублікована книжка Роберта Кеннеді, історики, політологи й журналісти неабияк просунулися вперед. Класична праця гарвардського політолога Грема Еллісона (до якого пізніше долучився Філіп Зеліков) про ухвалення рішень під час кризи стала книжкою, яку обов'язково мають прочитати дослідники міжнародних відносин у всьому світі. Робота, яку виконали в 1990-х роках американський історик Тімоті Нафталі та його російський колега Олександр Фурсенко, суттєво допомогла зрозуміти, як ухвалювали рішення в Москві, тоді як чудове журналістське розслідування Майкла Доббса подало багатогранну історію кризи, що охопила десятки, як не сотні тисяч людей у трьох країнах-супротивницях. Кубинська сторона історії, довго неприступна, стала відома в останні десятиліття завдяки англійським перекладам праць кубинських істориків⁷.

Однак незалежно від того, скільки наукових і популярних досліджень про Карибську кризу написано й опубліковано в останні роки та десятиліття, у них домінує той самий наратив: Джон Кеннеді виявив характер і, приймаючи рішення з допомогою найближчих радників, зміг висунути правильні припущення й діяти правильних висновків щодо намірів та можливостей радянської сторони, урегулювавши кризу. Я піддаю цей традиційний наратив сумніву, узявшись за реконструкцію й аналіз Карибської кризи в такий спосіб, який зрідка застосовували раніше. Замість того щоб виявити в кризі моменти, коли ключові постаті та пересічні учасники правильно розуміли ситуацію, і визначити, як вони досягли цих правильних рішень, я розглядаю численні ситуації, у яких згадані особи припускалися помилок та поводитися неправильно.

Джон Кеннеді добре усвідомлював імовірність того, що можна почати війну, хибно зрозумівши супротивника. Він був вражений історією «випадкового» початку Першої світової війни, про який розказала Барбара Такман у книжці «Серпневі гармати» (*The Guns of August*), що вийшла друком навесні 1962 року й здобула Пулітцерівську премію. Кеннеді не лише роздав примірники цієї праці близьким соратникам, але й розіслав її американським військовим командирам у всьому світі. Однак історію згаданої кризи, на мою думку, цілком можна підсумувати назвою іншої книжки Такман — «Марш безумства». Як покажу в цій книжці, і Кеннеді, і Хрущов крокували від помилки до помилки. Їх спричинила низка чинників — від ідеологічної зарозумілості й нехтування політичними програмами до неправильного тлумачення геостратегічних цілей та намірів іншої сторони, помилкових оцінок, які часто можна пояснити браком перевіреної розвідувальної інформації й культурними непорозуміннями⁸.

Кеннеді було складно зрозуміти мотиви Хрущова, до того ж американського президента паралізувала тривога щодо можливої ядерної кризи через Берлін. Він запропонував завдати авіаційного удару по ядерних ракетах на Кубі, не знаючи ані кількості радянських військ на острові, ані їхнього потенціалу. Хрущов, який не очікував від Кеннеді такої рішучої реакції, спочатку запанікував, а потім мав проблему з тим, щоб донести до Кеннеді бажання якомога швидше врегулювати кризу. Радянський лідер втратив ініціативу і зрештою передав контроль над своїми військами на Кубі Фіделеві Кастро, який сам був схильний до паніки й готовий був застосувати ядерну зброю⁹.

Вивчаючи джерела, зокрема нещодавно розсекречені справи КДБ, щодо помилок, яких припустилися Кеннеді, Хрущов та їхні радники й підлеглі, я ставив собі запитання: що ж відвернуло ядерну війну? Чимало (можна сказати, що забагато) залежало від рішень лідерів, які так відрізнялися за походженням, політичною кар'єрою, ідеологічними поглядами й стилями керівництва. А втім, як показую в цій книжці, вони мали одну спільну рису, яка виявилася вирішальною: страх ядерної війни. Криза не переросла в справжню війну, бо і Кеннеді, і Хрущов боялися ядерної зброї й жахалися самої думки про її застосування.

Кеннеді, який хотів ударити по радянських ракетах на Кубі, вдавсь до блокади, коли зрозумів, що ракети готові до бою. Хрущов, який спочатку хотів відвернути можливий напад США на Кубу, застосувавши ядерні ракети, наказав кораблям повернутися, дізнавшись про блокаду, і вивіз радянські ракети з острова, коли американські бомбардувальники, оснащені ядерною зброєю, були приведені в стан підвищеної боєготовності. Двоє лідерів швидко пішли на компроміс щодо американських ракет у Туреччині, коли зрозуміли, що втрачають контроль над військами на землі й у повітрі; це наочно продемонструвало збиття американського літака U-2 радянськими військами над Кубою без дозволу з Москви. Пізніше Хрущов прибрав з острова навіть невиявлену ядерну зброю, щоб уникнути нової кризи і — в перспективі — війни.

Кеннеді, Хрущов та покоління тогочасних світових лідерів і громадян їхніх країн виросло в тіні атомного бомбардування Хіросіми й Нагасакі, а також приголомшливої руйнівної сили, продемонстрованої випробуваннями водневих бомб — американської в «Касл Браво» 1954 року й радянської Цар-Бомби 1961-го. Це покоління добре усвідомлювало, яких руйнувань можуть завдати атомні та особливо водневі бомби їхнім країнам і людству загалом. Кожен поважний крок двох лідерів, описаний у цій книжці, був продиктований страхом використати ядерну зброю. Немає сумнівів, що сьогодні світові лідери готові ставитися до ядерної зброї та ядерної війни ще безцеремонніше, ніж Кеннеді та Хрущов 1962 року.

Другого серпня 2019 року світ вступив у нову й небезпечну добу. Того дня найсильніші ядерні держави планети, Сполучені Штати Америки та Росія, маючи разом приблизно 30 тисяч боєголовок, оголосили про вихід із Договору про ліквідацію ракет середньої й малої дальності, що його підписали Рональд Рейган і Михайло Горбачов 1987 року. Це була остання угода про контроль озброєнь часів холодної війни, яка ще лишалася чинною. Тепер ми офіційно на старті неконтрольованих ядерних перегонів. Які наслідки це може мати, стало ясно 8 серпня — менш ніж за тиждень після того, як від угоди Рейгана — Горбачова відмовилися. У Баренцевому морі, згідно з повідомленнями преси, вибухнув реактор російської ядерної крилатої ракети під кодовою назвою *Skyfall*, убивши п'ятьох російських науковців та офіцерів флоту, а також забруднивши атмосферу й води

в Архангельській області Росії. Кінцевою ціллю *Skyfall*, як продемонстрував президент Путін у публічному відео за рік до того, були Сполучені Штати¹⁰.

Деякі автори називають те, що сьогодні спостерігаємо, приходом «другої ядерної доби». Однак тепер ми живемо в значно небезпечнішому й більш непередбачуваному світі, ніж за часів холодної війни, бо більше держав готові погрожувати противнику ядерною зброєю, а страх перед нею, який панував у перші десятиліття холодної війни, суттєво зменшився. Ми не вивчили уроків минулого. Щоб вижити в нинішній ядерній добі, маємо пройти їх заново¹¹.

Пролог

Роберт Макнамара не повірив власним вухам. За словами очевидця, Макнамарі «довелося триматись за стіл, щоб встояти» після того, як він зрозумів почуте. Це сталося 9 січня 1992 року, і 75-річний Макнамара, міністр оборони за часів Джона Ф. Кеннеді й Ліндона Б. Джонсона, перебував у Гавані на конференції, присвяченій історії Карибської кризи, як головний учасник.

На заході були присутні Фідель Кастро та інші ключові учасники тих подій із США, Куби й Радянського Союзу, який нещодавно перестав існувати. На трибуні стояв генерал Анатолій Грибков — колишній начальник штабу Об'єднаних збройних сил країн-учасниць Варшавського договору, а до того один із головних планувальників розгортання радянських військ на Кубі 1962 року. Саме його прозаїчна ремарка про те, що влітку й восени 1962 року СРСР вдалося розмістити на острові 43 тисяч вояків, і шокувала Макнамару. Макнамара та його військові фахівці були впевнені, що на Кубі не може перебувати більш ніж 10 тисяч радянських вояків. Це була кількість, на основі якої вони ухвалили рішення про те, чи варто завдати удару по радянських позиціях і захопити острів.

Однак це було тільки перше приголомшливе відкриття. Грибков також заявив, що, крім величезної концентрації військ, протиповітряного озброєння, бомбардувальників і ракет середньої дальності, здатних дістати США ядерними боєголовками, радянці мали на острові тактичну ядерну зброю, про яку американці нічого не знали. Це були шість пускових установок «Луна» (американська класифікація *Frog*) з 9 ракетами та ядерними боєголовками. Це ракети малої дальності, що не досягали Флориди, але їх можна було використати проти американських військ вторгнення з руйнівними наслідками. Кожна ядерна боєголовка мала силу вибуху від 6 до 12 кілотонн у тротиловому еквіваленті, тобто лише трохи менше, ніж 15-кілотонна бомба, скинута в серпні 1945 року на Хіросіму. Додатково до всього, як дізнався Макнамара, на певному етапі кризи рішення про те, чи застосовувати ракети «Луни», залишалося за радянським командиром на місці¹².

«Ми не вірили, що на Кубі є ядерні боєголовки, — заявив Макнамара за кілька днів по тому. — Не було жодних ознак». Так само був приголомшений і Артур М. Шлезінгер-молодший — колишній спеціальний помічник президента Кеннеді та учасник цієї конференції. Він згадував, що одкровення Грибкова вразили американців. «Неймовірно, — писав Шлезінгер, згадуючи власну реакцію на цю новину. — Раніше я вважав, що ми переоцінили небезпеку кризи, ніби Хрущов, який добре знав про загальну перевагу США в ядерній зброї, а також у звичайних видах озброєння на Карибах, ніколи не ризикнув би почати війну. А тепер нам кажуть, що радянські війська були готові застосувати тактичні ядерні ракети проти сил вторгнення»¹³.

За кілька годин до виступу Грибкова Макнамара розповів аудиторії, що дії трьох головних учасників Карибської кризи «були спотворені дезінформацією, помилками в розрахунках і хибними уявленнями». Але навіть він тоді не усвідомлював глибини тих непорозумінь і хибних уявлень. «Це шокувало. Це означало, що якби США вдалися до вторгнення, якби ракети не вивезли, то з 99-відсотковою ймовірністю це спровокувало б ядерну війну», — заявив Макнамара згодом репортерів¹⁴.

Розділ 1. Новачок

Джон Фіцджеральд Кеннеді справляв неабияке враження в день інавгурації 20 січня 1961 року. Високий, прямий, хоч і мав проблеми зі спиною, вдягнутий у фрак, тоді як усі навколо вбралися в зимові пальта, він випромінював молодість, енергію, оптимізм та рішучість. Виглядом і словами наймолодший президент Сполучених Штатів (йому виповнилося тільки сорок три) не залишав сумнівів у тому, що готовий накреслити новий курс для своєї країни та світу й не лише на час президентства, а й на десятиліття вперед¹⁵.

Керівництво державою переходило від одного покоління до іншого, і цей перехід зафіксували камери: усі бачили, як сивий, полісілий і тепло вдягнений колишній президент Двайт Айзенгавер супроводжував наступника на церемонію в тому самому автомобілі, а потім потиснув йому руку після приведення до присяги. Айзенгаверу, героєві війни та одному з найуспішніших президентів в історії Америки, було тоді сімдесят. Проте він не був найстаріший із присутніх. Привітати нового президента й передати смолоскип морального лідерства прийшов 86-річний патріарх американської літератури Роберт Фрост. Кеннеді хотів, щоб цей поет узяв участь у церемонії, і той прийняв запрошення: «Якщо у вашому віці ви готові взяти на себе честь виконувати функції президента Сполучених Штатів, то я у своєму зобов'язаний мати за честь узяти участь у вашій інавгурації»¹⁶.

Фрост розумів виклики, які постануть перед Кеннеді на посаді президента, але вважав його молодість за перевагу, уявляючи нового очільника США провісником славетної доби, подібної до часів першого римського імператора Августа. Це буде доба миру, спокою та спілки влади й культури. У поетичній посвяті, написаній спеціально до інавгурації, але так і не прочитаній через те, що поета сліпило світло від снігу, який випав на Вашингтон попередньої ночі, Фрост провіщав «славу наступної августівської доби; владу, яка веде силою й гордістю молоду енергію, що прагне випробувань; твердість вільної віри в будь-якій грі, у яку захочуть грати держави»¹⁷.

Якщо Фрост упевнено дивився в далеке майбутнє, але йому бракувало доброго зору, щоб побачити те, що було прямо перед очима, то значно молодший Кеннеді мав здібність бачити і те, й інше. Його

інавгураційна промова стала одним із найвідоміших текстів в американській політичній історії, потрапивши в класи початкових шкіл усієї країни. Як стверджує вебсайт Президентської бібліотеки й музею Джона Кеннеді, найпам'ятніший рядок цієї промови — «не питайте, що ваша країна може зробити для вас, питайте себе, що ви можете зробити для своєї країни» — «спонукав дітей і дорослих зрозуміти важливість громадянських дій та служіння суспільству». Справді, так і було. Але в центрі уваги Кеннеді було не служіння американському суспільству вдома. Його цікавила самопожертва за кордоном заради августівської доби, що її описав Роберт Фрост. «Ми платитимемо будь-яку ціну, нестимемо будь-який тягар, терпітимемо будь-які труднощі, підтримуватимемо будь-якого друга й перешкоджатимемо будь-якому ворогу, щоб забезпечити виживання та успіх свободи», — заявив Кеннеді. Його промова була значною мірою присвячена світовій політиці. Великий суспільний неспокій, що охопить США в 1960-х, був ще попереду; наразі президента турбував страх, спричинений радянським штучним супутником і наступом комуністів в Азії, Африці й зовсім нещодавно в Латинській Америці¹⁸.

Кеннеді попереджав співгромадян і світ загалом про ймовірність того, що він називав «останньою війною людства». У його думках були ядерні перегони та їхні наслідки. Головну частину промови президент адресував радянському лідерові Микиті Хрущову, хоч і не згадав його або його країну. Натомість Кеннеді згадував «ті держави, які самі зробили себе нашими супротивниками». Він закликав неназваного супротивника «відновити пошук миру, перш ніж темні сили, вивільнені наукою, затягнуть усе людство у вир планованого або випадкового саморуйнування». Запозичивши фразу в гарвардського економіста Джона Кеннета Гелбрейта, який давав президентові поради щодо промови, Кеннеді заявив: «Нехай ми ніколи не вестимемо перемовини через страх. Але й ніколи не боятимемося йти на них».

Кеннеді обіцяв початок нової ери Америки в новому світі. Її основою буде свобода, і виникне вона через посвяту та самопожертву американських громадян. Президент обіцяв латиноамериканським країнам («республікам-сестрам», як їх називав) «перетворити наші добрі слова на добрі справи» і створити «новий альянс заради прогресу» проти бідності. «Але ця мирна революція надії не може стати здобиччю ворожих держав, — вів далі Кеннеді. — Хай усі наші

сусіди знають, що ми підтримаємо їх у протистоянні агресії або підривному діям будь-де на Американському континенті. І хай усі інші держави знають, що ця півкуля хоче залишатися господарем у власному домі»¹⁹.

Pax Americana Кеннеді мав наслідувати *Pax Romana*, що його створив Август на початку нашої ери. Та чи була ця мрія досяжна? І чи міг її втілити молодий і недосвідчений президент? Роберт Фрост вважав, що міг. Випробування цієї мрії та здібностей й рішучості Кеннеді було ще попереду. Воно настало швидше, ніж будь-хто очікував, і підійшло до американських берегів ближче, ніж можна було передбачити. Це випробування мало назву Куба.

У ХХ столітті Куба стала символом неспроможності Америки жити за стандартами свого антиімперіалістичного покликання та очікувань, породжених антиколоніальними революціями в усьому світі. Колишня іспанська колонія, Куба тривалий час пасла задніх у справі звільнення від колоніального панування. Сусідній острів Гаїті звільнився від французького правління 1804 року, а Мексика проголосила незалежність від Іспанії 1821-го — коли Сімон Болівар виборов незалежність Венесуели у кривавій війні з іспанцями. Натомість Куба зберігала відданість Мадриду впродовж першої половини ХІХ століття. Уперше кубинці повстали проти іспанських правителів 1868 року, але це повстання було придушене після десятирічної боротьби. У 1879 році вони повстали знову, а 1895-го — ще раз. Однак тепер у них був могутній союзник — Сполучені Штати Америки²⁰.

Американські війська висадилися на узбережжі Куби в червні 1898 року. Уряд США вступив у конфлікт, почасти відповідаючи на вимоги громадськості зупинити звірства іспанців проти кубинців; ці звірства широко висвітлювали й часто перебільшували в американській пресі. Однак за тим кроком стояло й бажання втілити стару доктрину Монро. Ще 1823 року, у розпал латиноамериканських революцій, президент Джеймс Монро заявив, що його країна трактуватиме будь-яке європейське втручання в регіоні, покликане встановити контроль над новими незалежними державами, як «вияв недружнього ставлення до Сполучених Штатів». Так народилася доктрина Монро. У 1898 році вона набула нового значення: американці були готові не лише захищати незалежність латиноамериканських

країн, а й здобувати її. Іспанцям довелося відступити й відмовитися від претензій на Кубу. Кубинську незалежність (отриману, на відміну від більшості країн у регіоні, з рук американців) проголосили 1902 року.

У 1820 році Томас Джефферсон розглядав Кубу як потенційний штат США. У 1902 році у Вашингтоні вже не бажали розширювати американські кордони й включати Кубу до складу США, але не хотіли й давати їй повну незалежність. Поправка Платта до закону про асигнування на американську армію 1901 року, названа на честь її головного автора, сенатора Орвілла Г. Платта, обмежувала кубинський суверенітет, надаючи урядові США право мати на острові військові бази та втручатися у внутрішні справи Куби заради «якісного управління». Ця поправка де-факто зробила Кубу американським протекторатом і стала мішенню та об'єднувальним гаслом для кубинських повстанців і революціонерів, яких у наступні десятиліття не бракуватиме. Новими господарями, проти яких повставали кубинці, були американці, а не іспанці²¹.

Куба стала колонією США в Карибському регіоні за всіма ознаками, крім назви. Більшість активів у сільському господарстві, видобутку корисних копалин, комунальному господарстві й фінансовій сфері опинилися в американських руках. Щоб гарантувати американські стратегічні та економічні інтереси на острові, Сполучені Штати укладали альянси з місцевою землевласницькою елітою й військовими. Найбільшу довіру як американський союзник на президентській посаді в Гавані мав генерал Фульхенсіо Батіста, який був президентом Куби в 1940—1944 роках і повернувся до влади 1952 року внаслідок військового перевороту. Він установив тісні зв'язки з двома найвпливовішими американськими економічними силами на острові — аграрними корпораціями й мафіозними кланами. Азартні ігри та повії для американських туристів стали візитною карткою Куби²².

Повернувшись на Кубу, Батіста скасував наступні президентські вибори. Його корумповане правління провокувало опір не лише бідних, а й середнього класу. Оскільки вибори були скасовані й демократія опинилася під ударом, незадоволена молодь узялася за зброю. Двадцять третього липня 1953 року група молодих революціонерів здійснила напад на казарми Монкада в Сантьяго. Напад відбили, а лідерів заколоту заарештували. Серед них був 26-

річний правник і нащадок заможної землевласницької родини Фідель Кастро, якого засудили до 15 років ув'язнення. Його молодшого брата Рауля і ще 24 інших учасників нападу теж ув'язнили.

На щастя для братів Кастро та їхніх спільників, у травні 1955 року їх випустили, тому що Батіста прагнув покращити свій імідж на міжнародній арені. Побоюючись нового арешту, брати Кастро виїхали в Мексику. Здавалося, історія з казармами Монкада завершилася. Батіста пережив цей напад, сфальсифікував вибори й вигнав повстанців із країни — усе на радість для американських союзників, які прагнули захистити активи, не налаштувавши проти себе американську та світову громадську думку. На подив для багатьох, у листопаді 1956 року брати Кастро повернулися на Кубу, і Фідель очолив групу кубинських та латиноамериканських революціонерів. Вони прибули нелегально на дірявій яхті «Гранма», щоб підняти нове повстання. Партизанська війна, яка зрештою закінчилася поваленням Батісти, почалася з серйозної невдачі. Урядові війська атакували повстанців із «Гранми» відразу після висадження, змусивши шукати притулку в горах Сьєрра-Маестра провінції Оріенте в Південно-Східній Кубі. З 81 повстанця лише дев'ятнадцятьом, зокрема Фіделеві й Раулеві Кастро та їхньому близькому товаришу, аргентинському лікарю Ернесто «Че» Геварі, вдалося безпечно добратися до гір. Це був складний початок, але мала група стала розростатися, набираючи охочих серед невдоволеної міської молоді й тутешніх селян.

Намагаючись придушити повстання, режим Батісти застосовував дедалі жорстокіші тактики, але це лише збільшувало чисельність заколотників. Такі заходи кидали тінь і на імідж режиму за кордоном, налаштовуючи проти кубинського диктатора громадську думку у США. Американському уряду довелося відкликати з Гавани посла й накласти на Кубу торговельне ембарго, що зупинило продаж зброї Батісті й дало повстанцям чималі переваги. 1958 рік, коли припинили продавати зброю, став переломним моментом для революції під проводом Кастро. Після серйозної поразки від урядових військ улітку йому вдалося перегрупуватися й почати наступ. Тридцять першого грудня різношерсті групи повстанців об'єдналися в битві за Санта-Клару, захопивши місто й спровокувавши в Гавані достатньо паніки, щоб Батіста втік із країни.

З втечею диктатора опір революційним силам, майже знищеним лише пів року тому, припинився. Кастро організував переможний похід у Гавану, що вже була в руках повстанців, і 8 січня 1959 року ввійшов у місто. Він не збирався повторювати помилки Батісти, який під міжнародним тиском випустив Кастро з в'язниці. Ворогів режиму безжально карали, хай що про це казали у світі. Чиновників старого режиму сотнями звільняли й судили, а приблизно двохсот із них стратила розстрільна команда. Провідні постаті нового режиму — Рауль Кастро та Че Гевара — особисто проводили «чистки» й переслідували ворогів. Корумпований і дуже непопулярний диктатор зник, а його замінив непідкупний та харизматичний новий диктатор.

Кубинська революція перемогла, але що це означає, не розуміли до кінця ані її лідери, ані її прихильники та противники — і на Кубі, і за кордоном. У перший рік правління Кастро зросли прямі американські інвестиції на острові, однак ситуація швидко змінилася, коли уряд узявся за дуже потрібну аграрну реформу. У травні 1959 року Кастро обмежив розмір сільськогосподарських володінь до 1000 акрів; решту землі уряд мав конфіскувати й перерозподілити без компенсації власникам. У липні 1960 року влада націоналізувала весь бізнес і нерухомість, що перебували у власності США: революційний уряд потребував ресурсів і не мав грошей, тож за конфісковану власність знову не пропонували жодної компенсації. У відповідь президент Айзенгавер закрив американський ринок для кубинського цукру — головного експортного товару острова²³.

Сполучені Штати опинилися в ситуації, подібній до тієї, з якою старі імперські держави, Британія та Франція, мали справу в азійських та африканських колоніях і на залежних територіях, — ішлося про націоналізацію майна. Виникла також перспектива зростання комуністичних і прокомуністичних рухів на Кубі та прямого радянського втручання у справи регіону — картина, що неодноразово повторювалася в колишньому колоніальному світі. Під час візиту до США на запрошення Американського товариства редакторів газет у квітні 1959 року Кастро виступив із заявою, у якій дистанціювався від комунізму. «Я знаю, що про нас думає світ: що ми комуністи. І, звісно, я дуже чітко заявив, що ми не комуністи; дуже чітко». Однак ситуація швидко змінювалася. У лютому 1960 року Кубу відвідав один із головних радників Микити Хрущова — старий більшовик

і досвідчений політик Анастас Мікоян. Він переконав керівника в Москві надати молодому революційному режиму економічну допомогу. У травні Хрущов виступив із публічною заявою, погрожуючи Сполученим Штатам ядерною зброєю через незалежність Куби. Це була доктрина Монро навпаки. Радянський Союз був готовий захистити незалежність латиноамериканських країн від США.

На думку Айзенгавера, на кону стояли американські інтереси, а комунізм на Кубі набував популярності незалежно від того, був сам Кастро комуністом чи ні. Президентські радники мали план виходу з кризи. Лише за кілька років до того, у червні 1954-го, ЦРУ влаштувало успішний переворот у Гватемалі, де земельна реформа загрожувала інтересам *United Fruit Company*. У березні 1960 року, коли на Кубі вже відбувалася аграрна реформа, але конфіскацію американської комерційної нерухомості ще не оголосили, Айзенгавер вирішив змінити на острові режим. Кастро мали усунути від влади тим самим шляхом, яким він туди потрапив: за допомогою народного повстання, яке влаштують політичні вигнанці, повернувшись на Кубу. ЦРУ підготувала план, але в Айзенгавера вже не було часу втілити цей проєкт. Натомість його передали новому президенту — Джонові Кеннеді²⁴.

Директор ЦРУ Аллен Даллес, ветеран американського шпигунства, дістався Кеннеді в спадок від адміністрації Айзенгавера. Саме Даллес першим подав Кеннеді план вторгнення на Кубу 28 січня 1961 року, за тиждень після інавгурації.

Заступник директора ЦРУ з планування Річард М. Бісселл, колишній адміністратор плану Маршалла в повоєнній Німеччині, був головним автором плану, що пропонував висадити на Кубу сотні бійців-партизанів, набраних серед кубинських вигнанців і підготовлених у таборах ЦРУ у Гватемалі. Бісселл рекомендував створити на кубинській території плацдарм з доступом до моря та злітно-посадковою смугою, що могли б стати оперативною базою для майбутнього кубинського уряду. Він сподівався, що вторгнення підніме народне повстання проти режиму Кастро, але не розраховував тільки на це. Бісселл уявляв наступний етап операції як «відверту й відкрити ініціативу США зі здійснення військової окупації острова змішаними

силами ОАД [Організації американських держав], щоб покласти край громадянській війні»²⁵.

Остання частина плану змусила понервуватися деяких радників Кеннеді. Голова Об'єднаного комітету начальників штабів США генерал Ліман Лемніцер припускав, що війська з 6—8 тисяч осіб, які наразі проходили вишкіл, не вистачить, щоб досягти мети, адже уряд Кастро й далі нарощує військову міць. Лемніцер запропонував, щоб «остаточний план включав узгоджені плани надання додаткової допомоги кубинським силам, і така допомога, ймовірно, буде американська». Лемніцер розумів, що американським військовим доведеться втрутитися, і хотів чіткості в цьому питанні. Державний секретар Дін Раск висловив інші тривоги: він прогнозував негативну міжнародну реакцію на вторгнення. Його люди передбачали, що «будь-яка відкрита військова акція, не санкціонована й не підтримана Організацією американських держав, становить серйозні загрози для нашої позиції в усій Західній півкулі».

Кеннеді відправив радників назад до креслярської дошки. Міністерство оборони отримало наказ оцінити операцію з військового погляду, а Державний департамент мав здобути підтримку латиноамериканських країн. Було «домовлено, що Сполучені Штати повинні недвозначно натякнути, що їхня позиція стосовно кубинського уряду зумовлена рішучим опором проникненню комуністів у [південно]американські республіки, а не ворожим ставленням до демократичної соціальної революції та економічної реформи». Було не до кінця зрозуміло, як відрізнити підтримку демократичної соціальної революції від опору комунізму в кубинській ситуації²⁶.

Упродовж лютого й березня 1961 року Кеннеді зустрічався з радниками, намагаючись розібратись, чи справді план вторгнення, поданий ЦРУ, — найкращий розв'язок проблеми. Президент опинився між кількома суперечливими позиціями. Він був налаштований зупинити поширення комунізму в Західну півкулю, але водночас прагнув показати нове обличчя «республікам-сестрам» у Латинській Америці, утримавшись від застосування американської військової міці. Також на кону були американсько-радянські відносини, які Кеннеді прагнув покращити. Президентові казали, що час вичерпується, що треба діяти і, мабуть, Кеннеді вважав, що єдиний спосіб примирити ці суперечливі цілі — таємна операція на Кубі.

На зустрічі з радниками 8 лютого 1961 року Кеннеді запропонував організувати проникнення оперативного з'єднання малими групами, щоб вони здійснили першу велику операцію з кубинських баз, а не «як сили вторгнення, відправлені янки». Ця ідея не сподобалася ані ЦРУ, ані військовим. Одинадцятого березня Бісселл від ЦРУ подав доповідну записку, де фактично відкидав ідею проникнення малими групами і стверджував, що без підтримки авіації й танків у партизанських груп мало шансів дістатися від узбережжя до гір. Замість цього Бісселл рекомендував «висадитися в повному складі». Кеннеді був незадоволений. Президент знову відіслав ЦРУ до креслярської дошки, попросивши скласти план, який зробить втручання США «менш очевидним»²⁷.

Чотири дні по тому, 15 березня, Бісселл уже мав альтернативний план. Заступник директора ЦРУ все одно наполягав на підтримці з повітря, але запропонував, щоб літаки, використовувані під час операції, мали кубинський, а не американський камуфляж. Щоб це спрацювало, на кубинській території потрібно знайти злітно-посадкову смугу, яка слугувала б оперативною базою для вигаданих повстанців у Військово-повітряних силах Куби, що нібито піднялися проти Кастро. Отже, пропонував Бісселл, десантна група відразу має захопити район із посадковою смугою. Крім того, територія, захоплена десантними силами, має бути придатна для тривалої оборони. Бісселл запропонував висадитися на пляжах затоки Кочінос (затока Свиней), оточених болотами. Це місце було далеко від гір, але мало дві злітно-посадкові смуги, придатні для приземлення бомбардувальників В-26, які можна успішно захищати відносно малою оперативною групою. Кеннеді схвалив новий план, але з одним застереженням. Щоб правдоподібно заперечувати участь американців, президент хотів висадити десант на острів уночі: кораблі, які привезли оперативну групу, мали забратися звідти до світанку.

Кеннеді вирішив схвалити вторгнення під час великодньої відпустки, обговоривши все з батьком і прийнявши пропозицію Хрущова про зустріч на найвищому рівні. Вторгнення планували на неділю, 16 квітня. Кеннеді вирішив провести цей вихідний якомога далі від Білого дому, у колі сім'ї в Глен-Ора, штат Вірджинія. ЗМІ знали про його перебування там, тож можна було заперечувати причетність до запланованого вторгнення не лише американської армії,

а й самого президента. Того вікенду Кеннеді було не до відпочинку: він знову й знову брав слухавку, з дедалі більшою тривогою стежачи за початком операції, якій дали кодову назву «Запата»²⁸.

Уночі 14 квітня кораблі, взявши на борт бригаду 2506 — угруповання з майже 1400 кубинських вигнанців, — залишили узбережжя Нікарагуа й попрямували до Куби. О 6-й ранку 15 квітня вісім бомбардувальників В-26, пофарбовані в кольори кубинських військово-повітряних сил, за штурвалами яких сиділи кубинські емігранти, здійнялися з аеродромів Нікарагуа й полетіли до кубинських аеродромів, маючи завдання — знищити авіацію Кастро, доки та ще на землі. Наліт оголосили успішним: нападники не знали, що чимало літаків Кастро лишилися неушкодженими²⁹.

Фідель Кастро звернувся до світової громадської думки. Того дня кубинському міністрові закордонних справ Раулю Роа, який перебував у Нью-Йорку, вдалося переконати керівництво ООН скликати надзвичайне засідання Політичного й безпекового комітету, щоб обговорити авіаудари, які Роа схарактеризував як прелюдію до захоплення острова з допомогою американців. Американський представник в ООН Адлай Стівенсон повторив запевнення, що їх дав президент Кеннеді за три дні до того: жодного втручання американських військових або громадян у кубинську кризу не буде. Спростовуючи твердження Роа, що Кубу бомбардували американські літаки, Стівенсон показав фотографію літака, який приземлився того дня в аеропорту Маямі у Флориді. Це був бомбардувальник В-26, пофарбований у кольори кубинських військово-повітряних сил, а його пілот розповів репортерам, що брав участь у бомбардуванні, яке організували й виконали офіцери, налаштовані проти Кастро у збройних силах його країни. Для Стівенсона було таємницею те, що приземлення літака — частина операції ЦРУ, покликаної ввести в оману міжнародну громадську думку³⁰.

Кораблі перебували у воді, а літаки в повітрі, але для десантування команд, підготовленим ЦРУ, потрібен був останній наказ від президента Кеннеді. Кінцевий термін для цього рішення мав настати в неділю 16 квітня. День почався для Кеннеді на кепській ноті. У статтях, опублікованих того ранку в провідних газетах США, розкривали операцію ЦРУ, зокрема й приземлення літака в Маямі, як

прикриття американського наступу на Кубу. Репортери помітили, що кулемети на В-26 не обстріляні, а сам літак мав іншу модель, ніж ті, якими користувалися кубинці. Кеннеді завагався. Разом із дружиною Жаклін вони вирушили на месу в місцеву католицьку церкву, а потім пообідали з родиною. Після цього президент пішов грати в гольф. Дедлайн для прийняття рішення давно минув, але президент досі не міг вирішити, що робити. Нарешті о 13:45 він повернувся додому й зателефонував Бісселлові в ЦРУ: вторгнення може починатися.

Пізно ввечері 16 квітня бригада 2506 почала висаджуватися зразу в кількох точках острова. Уранці 17 квітня чотири транспортні кораблі дісталися Плая-Хірон у затоці Свиней. Це було ізольоване місце і, оскільки поряд не перебували кубинські військові підрозділи, нападники легко здолали місцеве ополчення. Однак далі їх чекала велика несподіванка: віддалене розташування точок висадження не змогло гарантувати його таємниці. Кубинському радисту вдалося передати новину про вторгнення до того, як бригада захопила його підрозділ. Коли Кастро попередили про небезпеку, він наказав кинути в бій літаки, які вціліли після першого удару (зокрема, винищувачі *Lockheed T-33* і бомбардувальники В-26, що їх надали Батисті американці).

У загарбників було слабке прикриття з повітря: уцілілі кубинські літаки перевищували за кількістю ті шість літаків, виділені ЦРУ, щоб підтримати бригаду 2506. Невдовзі нападники втратили два судна — *Houston* і *Rio Escondido*, які везли запаси палива, зброї та ліків. Крім того, коралові рифи, що їх розвідка ЦРУ прийняла за морську водорість, не дали решті транспортних кораблів дістатися пляжів, тож вигнанці мусили плисти туди човнами, втративши частину зброї та боєприпасів у припливі. Те, що вдалося врятувати, було мокре й часто непридатне для бою. Не маючи достатньо зброї, припасів і набоїв, загарбники втратили перевагу в кількості та озброєнні, коли до затоки Свиней почало прибувати підкріплення від Кастро — загалом до 20 тисяч поліціантів, солдатів і вояків місцевого ополчення. Їх підтримували екіпажі на танках Т-34 радянського виробництва³¹.

ЦРУ просило в Кеннеді дозволу застосувати американські літаки, щоб допомогти силам вторгнення, але той відмовився. Державний секретар Дін Раск був розлючений, бо розвідка приховала інформацію про фальшивий кубинський літак, який приземлився в Маямі,

виставивши Адлая Стівенсона брехуном перед світовою аудиторією. Тепер Раск був налаштований заборонити ЦРУ будь-які авіаудари, які не можна приписати літакам, що злетіли з кубинських аеродромів. Кеннеді, з яким Раск говорив телефоном після 9-ї години ранку 16 квітня, мав таку саму думку. Він ніколи не давав дозволу на це й тепер розпорядився скасувати удари, заплановані ЦРУ. Відомство мусило погодитися з думкою президента, але коли вночі 17 квітня почав висаджуватися десант, один із керівників ЦРУ Чарльз Кабелл зателефонував Раскові додому й попросив передумати. Те саме прохання він мав і до президента. Однак наказ залишився чинним: вторгнення — так, підтримка з повітря — ні. Тепер загарбники борсалися на пляжах затоки Свиней, воюючи за власне життя, а не за можливість прорватися й підняти загальнонаціональне повстання³².

У понеділок 17 квітня Кеннеді повернувся в Білий дім, дотримуючись звичного графіка офіційних зустрічей і одночасно намагаючись розібратися, що робити далі. Побитий політично, але ще не військово, президент відхилив прохання ЦРУ застосувати закамouflьовані американські бомбардувальники, щоб підтримати вояків, які боролися на кубинських пляжах. Але на світанку 19 квітня, коли ситуація погіршилася ще більше, Кеннеді поступився, дозволивши використати замасковані літаки з американськими пілотами, але пілотам заборонили вступати в бій із ворожими літаками, тож їхня місія обмежувалася кількома годинами. Військове командування схопилося за цю можливість, але не змогло з неї скористатися, щоб поліпшити ситуацію. Через різницю в часі між Нікарагуа та Кубою літаки прибули пізніше, ніж очікували. Два з них збили, а четверо американських пілотів зникли безвісти. *Radio Havana* оголосило, що кубинці знайшли тіло одного з американців. Тепер операція обернулася повною катастрофою³³.

Після цього Кеннеді вже не дозволяв навіть обмежено використовувати американські ВПС. До четверга 20 квітня все скінчилося. Два з половиною дні сили вторгнення опиралися неминучому. Не маючи підтримки з повітря, відчуваючи нестачу боєприпасів, поступаючи противнику в кількості та озброєнні, вони дедалі більше втрачали моральний дух і, зрештою, здалися. Втрати становили понад 100 загиблих і понад 360 поранених; приблизно 1200 осіб потрапили в полон. Втрати Кастро були більші, але це

не мало значення: ані він, ані його збройні сили не капітулювали. Для нього та його режиму то була несподівана перемога, а для Кеннеді — приголомшлива поразка³⁴.

Кеннеді програв на обох фронтах — військовому та політичному. У наступні дні й місяці, аналізуючи помилки операції в затоці Свиней, Кеннеді спочатку винуватив себе, але потім почав звинувачувати ЦРУ та військових, а не Державний департамент і тих, хто відрадив його від відкритої військової операції. На думку Кеннеді, ЦРУ та військові пообіцяли те, чого не могли виконати, і виставили пастку, щоб змусити почати військову операцію, яку він не хотів дозволяти. «У парламентському уряді мені довелося б піти у відставку. Але в цьому уряді того зробити не можу, тож піти доведеться вам з Алленом [Даллесом]», — сказав він Бісселлові³⁵.

До кінця того року і Бісселл, і Даллес залишили урядову службу. Голову Об'єднаного комітету начальників штабів генерала Лемніцера, який і далі наполягав на захопленні Куби, усунули з посади у вересні 1962 року. Головні винуватці поразки в затоці Свиней залишили сцену, однак між президентом і генералами зберігалися недовіра та підозріливість. Кожна сторона звинувачувала в катастрофі іншу. Хоча генерали прагнули повернутися на Кубу й здійснити вторгнення як належить, очистившись від принизливої поразки, президент робив усе, щоб не дати їм такого шансу. Головною людиною, яка отримувала зиск від цього нерозв'язаного конфлікту у Вашингтоні, був Микита Хрущов.

Розділ 2. Гросмейстер

Жоден світовий лідер не спостерігав за тим, як Джон Кеннеді провалив вторгнення на Кубу з такою увагою й готовністю дійти з його поведінки більш далекосяжних висновків, ніж 67-річний очільник Радянського Союзу Микита Хрущов.

Товстий, лисий, але сповнений енергії та схильний до бравади, театральщини й навіть блефу, Хрущов справляв геть інше враження, ніж молодий американський президент. Між двома чоловіками була чимала різниця у віці. У житті та кар'єрі Хрущова переломним моментом стала російська революція 1917 року. Натомість Кеннеді, на 23 роки молодший за радянського колегу, того року тільки народився.

Народжений у бідності, Хрущов був повна протилежність Кеннеді щодо походження, виховання, кар'єрного шляху та політичної ідеології. Якщо амбіції молодого Кеннеді підживлювалися бажанням відповідати очікуванням вольового батька, то амбіції Хрущова живило бажання матері бачити сина успішним у житті, на відміну від її слабого чоловіка, якого в сім'ї вважали за невдаху. Якщо Кеннеді закінчив Гарвард та здобув найкращу освіту, яку могла дати його країна, то Хрущов не закінчив і радянського вишу. Якщо єдиний досвід Кеннеді в управлінні людьми обмежувався командуванням екіпажем РТ-109 — патрульного катера за часів війни, то Хрущов більшу частину життя контролював великі проєкти й маси людей. Якщо Кеннеді готувався до участі в міжнародній політиці все життя, то Хрущов уперше мав справу з дипломатією високого рівня після шістдесяти³⁶.

Уперше Хрущов та його радники помітили Джона Кеннеді в липні 1960 року, коли молодий сенатор із Массачусетсу переміг серед кандидатів від своєї партії на посаду президента Сполучених Штатів. Багато хто в Москві вважав його меншим злом, ніж Річарда Ніксона, до якого Хрущов мав змогу придивитися під час торішнього візиту в Москву, і більш вразливим до хитрощів та погроз радянського керманіча. Крім того, Кеннеді вірив у відставання США від Радянського Союзу в ракетній техніці. Це уявлення підживлював не лише радянський успіх із запуском штучного супутника, а й запальна риторика самого Хрущова, яку загрожували спростувати шпигунські польоти U-2.

КУПИТИ